

Nagy László

3D nyomtatott próbatestek szakítógépes vizsgálata

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

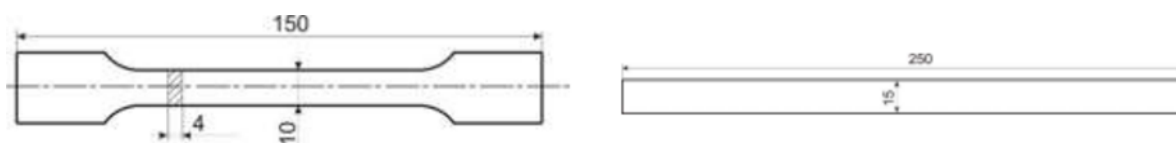
Javasolt feldolgozási idő: 90 perc

Elméleti alapok

Fémek és polimerek esetében az egyes anyagok mechanikai tulajdonságairól szakítópróba során kaphatunk információkat. A szakítópróbát mindig azonos körülmények között (hőmérséklet, páratartalom, húzás sebessége) kell végezni egytengelyű húzó igénybevétel mellett.

A próba test

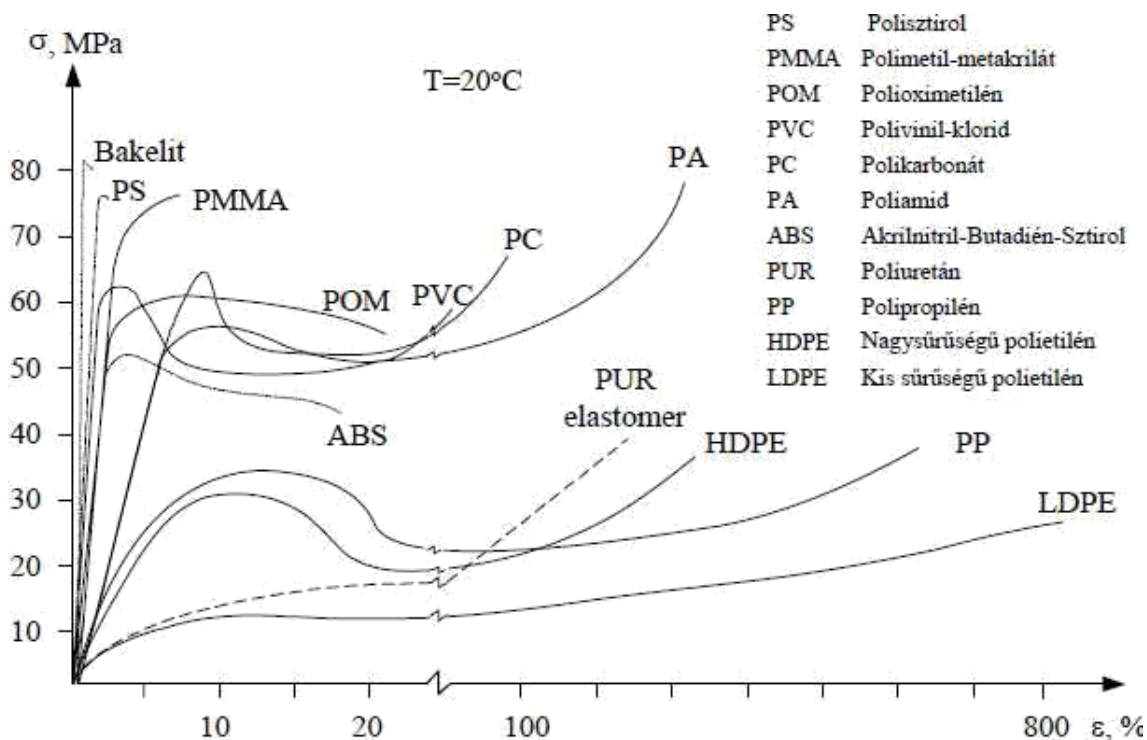
Szakító próba során az EN ISO 527-es szabványban leírt próbatestet kell alkalmazni, mely az 4. ábrán látható

4. ábra: Próbatest típusai; a: hőre lágyuló, b: hőre keményedő polimerek esetén

Mérési körülmények

Napjainkban a legnagyobb mennyiségben felhasznált tömeg és műszaki célú polimerek tipikus szakítógörbéit mutatja a 5. ábra. Jól látható, hogy mennyire eltérő viselkedést mutatnak az egyes polimer típusok. Vannak olyanok, amelyek azonos körülmények mellett ridegen törnek, de akadnak olyanok is, amelyek több száz %-os nyúlást képesek elviselni teljes tönkremenetel nélkül.

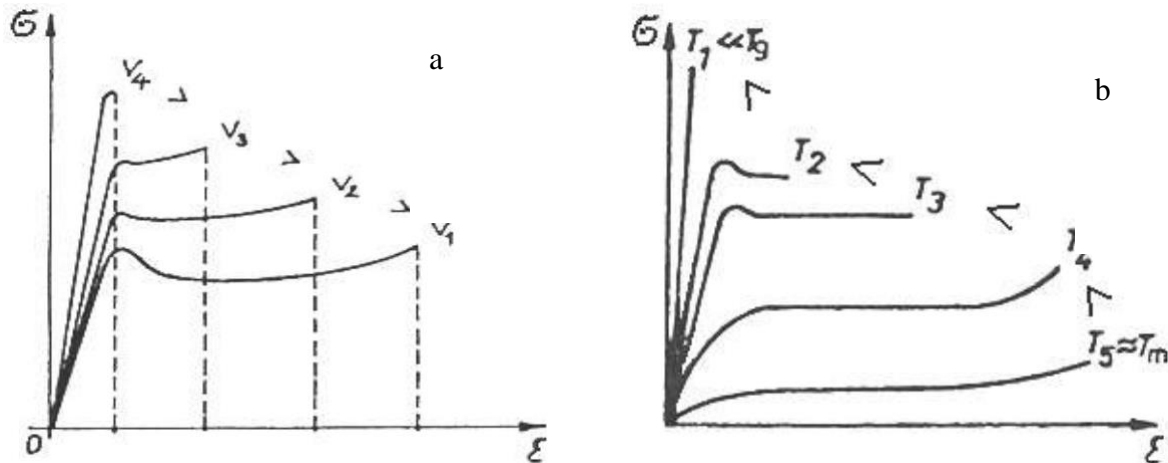

5. ábra: Különböző polimerek szakító diagramja

A polimerekre jellemző, hogy a vizsgálati körülmények megváltozása jelentősen befolyásolja az anyag mechanikai tulajdonságait. Az alábbiakban a főbb befolyásoló paraméterek és azok hatásai kerülnek áttekintésre.

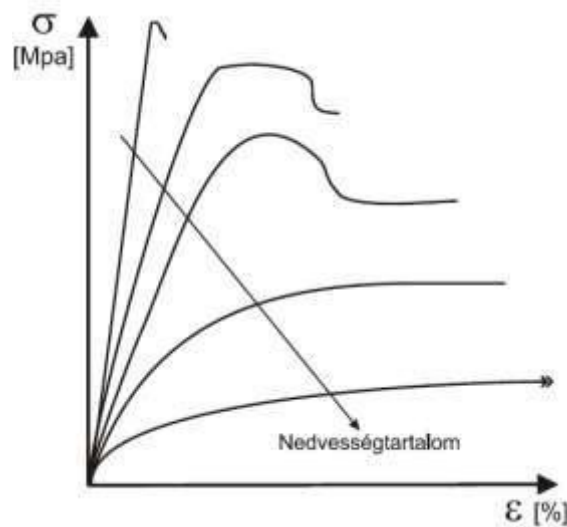
Szakítási sebesség: nagyobb szakítási sebességek esetén a viszkoelasztikus tulajdonságokkal rendelkező anyagok (polimerek) merevebben viselkednek, általában a szilárdságuk is nagyobb értékre adódik. (6/a ábra).

Vizsgálati hőmérséklet: a polimerek esetén már kis hőmérsékletváltozás is jelentősen befolyásolja a merevséget, a szilárdságot, illetve a tönkremeneteli folyamat jellegét. A polimerek az ún. üvegesedési hőmérsékletük (T_g) alatt üvegszerű állapotban ridegen, míg e felett az ún. nagyrugalmas állapotban szívósabban viselkednek, valamint nagyobb a szakadási nyúlásuk is (6/b ábra).

6. ábra: Eltérő sebességgel (a) és eltérő hőmérsékleten (b) felvett szakító diagrammok

Nedvességtartalom: vannak olyan polimerek, amelyek képesek a tulajdonságaikat befolyásoló mennyiségű (1-4%) nedvesség abszorbeálására (pl.: poliamidok, poliészterek, természetes polimerek, egyes szálerősített kompozitok). A nedvességnek lágyító hatása van, azaz csökkenti a rugalmassági moduluszt, szilárdságot, növeli a szakadási nyúlást (7. ábra).

7. ábra: Eltérő nedvességtartalom mellett felvett szakító diagram

Szakítóvizsgálatból meghatározható mechanikai jellemzők

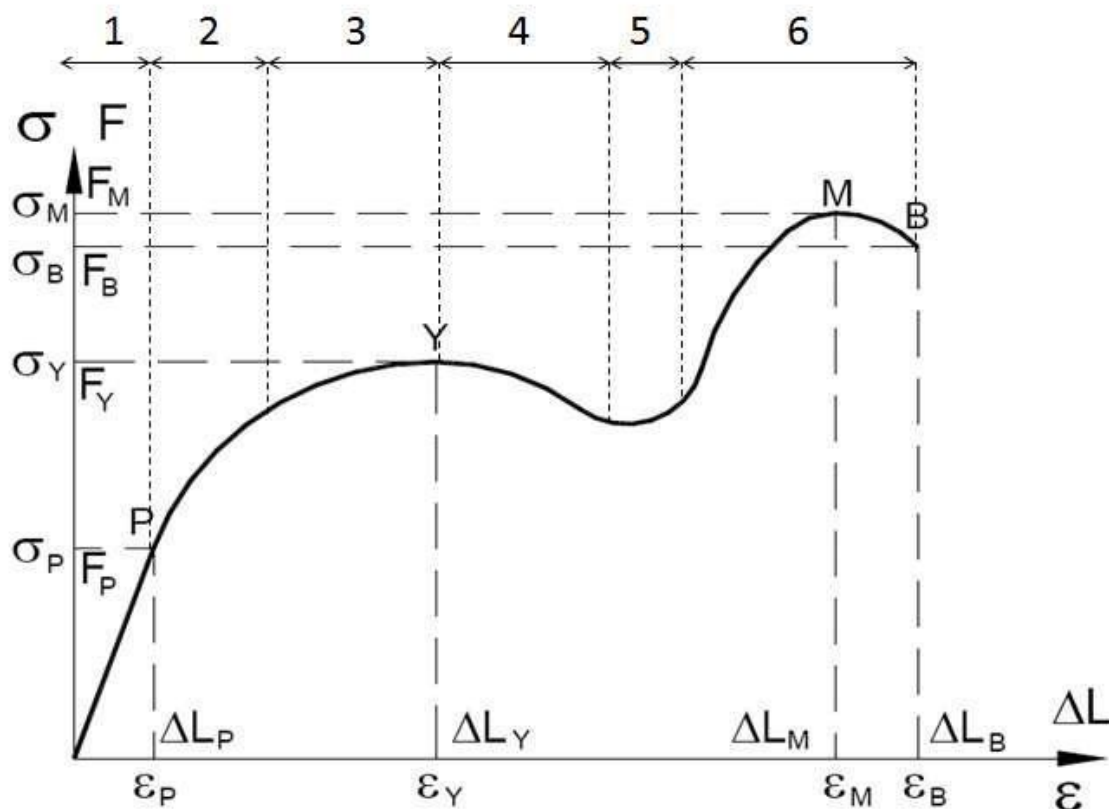
A szakítóvizsgálat eredményeként az adott mérési körülményekre vonatkozóan megkapjuk az anyag erő-nyúlás ($F - \Delta l$) görbéjét. Ezt át lehet paraméterezni mérnöki feszültség-relatív nyúlás ($\sigma - \epsilon$) görbévé (8. ábra): az erő tengely helyén a mérnöki feszültséget (σ [MPa]) megkapjuk, ha az erőt (F [N]) osztjuk a

próbatest kiindulási keresztmetszetével (A_0 [mm²]):

$$\sigma = \frac{F}{A_0} \text{ [MPa]} \tag{1}$$

a relatív nyúlás (ϵ) pedig a próbatest megnyúlásának (Δl [mm]; $l = l - L_0$, ahol l a próbatest aktuális hossza) és a kezdeti mérési hosszának (L_0 [mm]) a hányadosa:

$$\epsilon = \frac{\Delta l}{L_0} \times 100 \text{ [%]} \tag{2}$$

8. ábra: Általános szakító diagram és azok jellegzetes szakaszai

A szakító diagramot az alábbi hat nevezetes szakaszra lehet felosztani:

- 1. szakasz:** kis terheléseknél, lineáris rugalmas alakváltozás
- 2. szakasz:** terhelés növelésével megindul a lineárisan viszkoelasztikus deformáció (idő függvényében visszaalakul)
- 3. szakasz:** nagyobb terheléseknél, nemlineáris viszkoelasztikus deformáció
- 4. szakasz:** nyakképződés szakasza, csökken a mérnöki feszültség, elkezdődik a makromolekulák lokális rendeződése
- 5. szakasz:** nyakképződés kiterjedése= állandósult folyás szakasza

6. szakasz: a globális rendeződés hatására nő a szakítószilárdság alakváltozási keményedés. Ebben a szakaszban a rendeződött szálak a szakítószilárdsági értéküket elérve egymás után elszakadnak

A szakítóvizsgálat során regisztrált erő-nyúlás görbéből (illetve az ebből képezhető feszültség-relatív nyúlás görbéből) a következő mechanikai mennyiségeket lehet leolvasni, illetve számítani:

σ_Y folyás határ: az az első feszültség, amelynél a nyúlás a feszültség növekedése nélkül növekszik. A gyakorlatban bizonyos polimereknél fel sem lép a folyás jelensége, másoknál több 100 %-os folyási alakváltozás következhet be, amelyet a próbatesten nyakképződés és szerkezeti átalakulás kísérhet. A folyást bizonyos polimerek esetén az ún. feszültség fehéredés jelezheti.

σ_M húzószilárdság: a maximális erő és a kezdeti keresztmetszet hányadosa. A maximális erő elérésekor az anyag a leggyengébb pontjában helyileg instabil állapotba kerül, ezen a helyen megkezdődik a keresztmetszet kontrakciója, helyi keresztmetszet csökkenése. A folyamat folytatódhat nyakképződéssel, vagy hirtelen szakadással.

σ_B szakító szilárdság: a szakadáskor mért erő és a kezdeti keresztmetszet hányadosa. A feszültség-relatív nyúlás diagram segítségével az alakváltozási mutatószámok is meghatározhatók. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

Nyúlás a maximális erőnél (ϵ_M):

$$\epsilon_M = \frac{L_M - L_0}{L_0} \times 100 [\%] \quad (3)$$

ahol L_0 a próbatest vizsgált szakaszának eredeti terheletlen hossza, L_M a próbatest vizsgált szakaszának a maximális erőnél mért megnyúlt hossza.

Szakadási nyúlás (ϵ_B):

$$\epsilon_B = \frac{L_B - L_0}{L_0} \times 100 [\%] \quad (4)$$

ahol L_B : a próbatest vizsgált szakaszának a szakadáskor mért megnyúlt hossza.

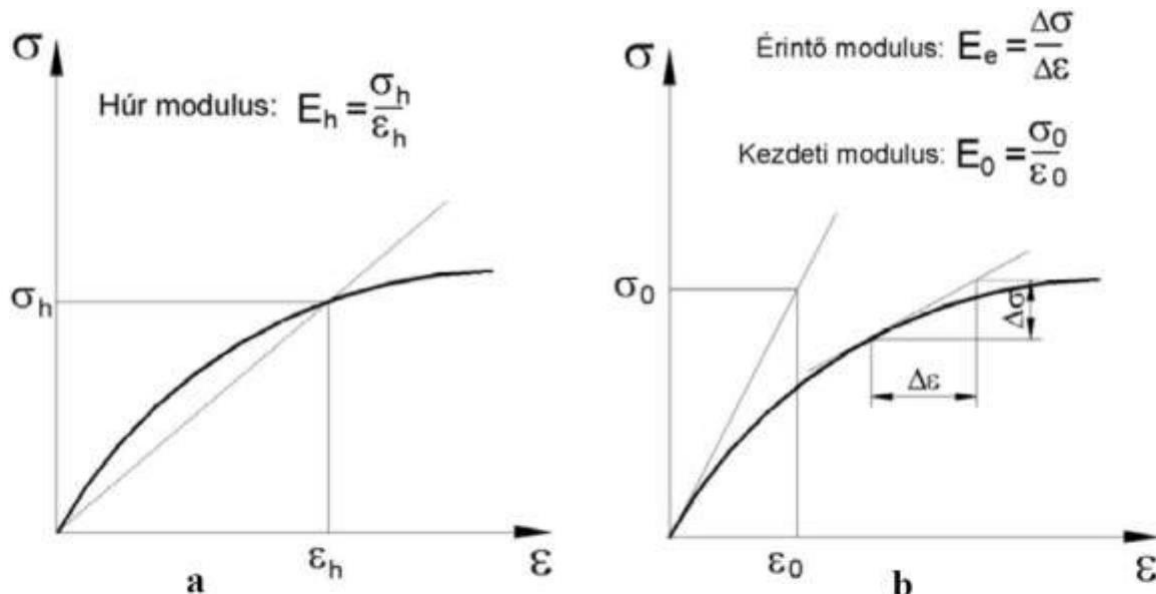
A σ - ϵ görbéből a vizsgált anyagra nézve különböző rugalmassági modulusok határozhatók meg (E). Kétféle típusú rugalmassági modulusról beszélhetünk:

Húr modulus (E_h): a görbe tetszés szerinti pontját az origóval összekötő egyenes meredeksége, természetesen pontról pontra változik (6. ábra).

Érintő modulus (E_e): a görbe tetszőleges pontjához húzott érintő meredeksége (9. ábra).

Mivel a szakítógörbe nem lineáris, így érintőjének meredeksége is pontról pontra változik. A feszültség - relatív nyúlás görbe origójába húzott érintőjének meredekségét kezdeti rugalmassági modulusnak nevezzük (E_0). Ha a görbe kezdőpontjához nem pontosan húzzuk be az érintőt, akkor a pontos érintőtől való

kis eltérés is nagy pontatlanságot eredményez a rugalmassági modulus értékében. Ezért a gyakorlatban a 0,05 % és 0,25 % relatív nyúlásértékhez tartozó görbepontokon átmenő egyenesnek a meredekségét tekintjük az anyag rugalmassági modulusának.

9. ábra: Rugalmassági modulusok meghatározása a: húr modulus b: érintő modulus

A szakítógörbe alatti terület a szakításra fordított munka, azaz a törési munka (W_B). A törési munka rideg anyagoknál kisebb, szívós anyagoknál nagyobb. A törési munka és a rugalmassági modulus általában egymással fordítottan arányos. Mivel a gépészeti alkalmazásokban egyaránt nagy rugalmassági modulusú, ugyanakkor nagy szívósságú anyagokra van szükség, ezért a tervezésnél kompromisszumot kell kötni, és az adott szerkezetre optimalizálva kell megválasztani az adott mechanikai tulajdonságokkal rendelkező anyagot.

$$W_B = \int_0^{\Delta l} F \times dl \quad [J] \tag{5}$$

Amint láttuk, a feszültségek számításánál az aktuális erőt mindig a kezdeti keresztmetszettel osztjuk. Ekkor az ún. látszólagos vagy mérnöki feszültségeket kapjuk. A nyúlás során azonban a próbatest keresztmetszete csökken. Ha a pillanatnyi erőt a pillanatnyi keresztmetszettel osztjuk, akkor a valódi feszültséget kapjuk. A pillanatnyi keresztmetszet (A_p) közelítőleg számítható a térfogat-megmaradás elvét feltételezve a következő összefüggéssel:

$$A_0 \times L_0 = A_p \times L_p \rightarrow A_p = \frac{A_0 \times L_0}{L_p} = \frac{A_0 \times L_0}{L_0 + \Delta l_p} \tag{6}$$

ahol: A_0 a kezdeti keresztmetszet, L_0 a kezdeti mérési hossz, L_p a pillanatnyi hossza az L_0 kezdeti mérési hossz, $L_p = L_0 + l_p$, l_p az erő-nyúlás görbéről leolvasható pillanatnyi nyúlása a kezdeti mérési hossz. Ez a számítási mód a próbatest szakítóvizsgálatának csak addig

a szakaszáig használható, amíg a sűrűség állandó, illetve a próbatest keresztmetszete a hossz mentén azonosan csökken, azaz a helyi kontrakció megindulásától, illetve a nyakképződés szakaszában már nem. Az összefüggés továbbá elhanyagolja a piskóta alakú próbatest két végénél levő keresztmetszet-változást.

Elvégzendő feladatok

A 3D nyomtatás gyakorlat során kinyomtatott próbatestek szakítógéppel történő elszakítása. A szakításokat az alábbi paraméterekkel kell elvégezni:

Test speed: 10 mm/min
Pre-load: 20 N
Pre-load speed: 15 mm/min

Jegyzőkönyv

A jegyzőkönyvben szerepelnie kell:

1. A gyakorlat célja
2. A gyakorlat során elszakított próbatestek pontos megnevezése és mérete
3. A szakítások során készült szakító diagrammok (az azonos próbatestek egy diagrammon)
4. Táblázatos formában a maximális és szakadási erők, a szakadási és maximális megnyúlás (átlag és szórás)
5. Ábrázolja a nyomtatás során változtatott érték függvényében a maximális és szakadási erőket, a szakadási és maximális megnyúlásokat
6. Gyakorlat összefoglalása, értékelése

Ellenőrző kérdések

- 1; Mi a húzószilárdság és a szakító szilárdság?
- 2; Mi a folyás határ és a szakadási nyúlás?
- 3; Milyen paraméterek befolyásolják a szakítópróba során kapott eredményeket?
- 4; Hogyan befolyásolja a hőmérséklet a szakítási diagramot (ábra és magyarázat).
- 5; Hogyan befolyásolja a szakítás sebessége a szakítási diagramot (ábra és magyarázat).
- 6; Hogyan befolyásolja a páratartalom a szakítási diagramot (ábra és magyarázat).
- 7; Rajzoljon fel egy általános szakító diagrammot és jelölje be rajta a jellemző szakaszokat és a jellemző pontokat.

Segédanyag a jegyzőkönyvhöz

Mellékelt MS EXCEL fájlban.

Források

<https://slideplayer.hu/slide/2193817/>

<https://slideplayer.hu/slide/1881333/>

<https://ural-store.ru/hu/investiciyami/metody-ispytanii-na-rastyazhenie-dlya-polimerov-ispytaniya-polimerov.html>

<http://www.sze.hu/~hargitai/2013%20Polimertechnika/gy%2001%20mechanikai%20vizsgalatok.pdf>